



Analyzing the hidden extracurricular dimensions in the educational structure of Farhangian University

Reza Masouminezhad*, Fatemeh Byrami **

* Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran. (Corresponding Author)

Email: r.masouminejad@cfu.ac.ir

** Bachelor of Elementary Education, Farhangian University, Tehran, Iran. Email: fa.byrami1380@gmail.com

Article Info

Abstract

Article type:
Research Article

Key words:
hidden
curriculum,
extracurricular,
Farhangian
University,
student
experiences

Article history:

Received : 22 July
2024

Accepted : 18 March
2025

The present study was conducted with the aim of analyzing various hidden extracurricular components in the educational framework of Farhangian University and the approaches derived from it. The qualitative research approach, using the interpretive phenomenological method, collected the experiences of student teachers in drawing the conceptual model of this type of curriculum, and using the perspectives of experts, appropriate curriculum approaches were identified for it. The participants were 2300 male and female students of Farhangian University of East Azerbaijan Province in the academic year 1403-1404, of which 15 were interviewed semi-structuredly through purposive sampling until data saturation. The research findings showed that the hidden extracurricular curriculum has indicators of educational networking, representation of educational power, flow of transformations, cognitive polarization, culturalization, performance redefinition, self-identification, and worldview, which leads to the formation of five approaches: Awareness raising, criticism, skill development, community building, and endogenesis in this curriculum. The results show that hidden extracurricular instructional and educational capacities should be anticipated and prepared as a developmental indicator in Farhangian University programs and should be considered in the process of evaluating the professional performance student teachers.

Cite this Article:

Masouminezhad Reza and Byrami Fatemeh (2025). Analyzing the hidden extracurricular dimensions in the educational structure of Farhangian University . Journal of Higher Education Curriculum Studies. Iranian Curriculum Studies Association.



© 2016 by Iranian Curriculum Association Press Publisher:

Iranian Curriculum Association Press

Extended Abstract

Extended Abstract

Introduction

The current state of the higher education system promotes power games based on academic rankings, multiple goals and challenges, while students are increasingly measured by the satisfaction and productivity of achieving desirable degree classifications and grade point averages. As a result, students may resist engaging in any extracurricular activities that do not directly contribute to their degree outcomes. However, we believe that a more humane future for the university is possible, and that the hidden extracurricular, like other curricula, is likely to impact students beyond their academic experience. In this way, this curriculum project contains the seeds that could enable students to one day embed a liberal agenda in their future organizations. The outcome of such arrangements is known as the hidden curriculum, in which there is an implicit set of learning that occurs parallel to and separate from the formal curriculum, preparing learners to face the ethical challenges they will face in their future working lives. The concept of hidden extracurricular refers to content and skills that are developed outside the classroom and that individuals are not necessarily aware of; for example, they do not remember to mention in an academic interview or the work that students do in their spare time that demonstrates their particular talents and interests. Hidden extracurricular initiatives provide a model for engaging their audiences as partners through creative and interpersonal approaches to learning responsible management. In both the hidden curriculum and the hidden extracurricular, there are pre-stated goals and although essential elements of both processes are part of the socialization process, in the activities related to the hidden extracurricular this is much more of an ongoing effect than a planned effect. The world of extracurricular learning spaces is unjustifiably outside the scope of mainstream educational research. When extracurriculars are organized in an educational context, especially and mainly outside the school itself, they are also characterized by hidden goals and learning outcomes that can be described by and inspired by the concept of the hidden curriculum. This combined trend in a new direction leads to the development of the concept of the hidden extracurricular. Extracurricular programs for learners, which run during non-teaching hours, are considered important partners that work alongside school courses to support learning and development. Most of these programs aim to develop “social-emotional” or “soft” skills that help young people prepare for university, work and life, and the hidden dimensions of these programs also impose growing conditions on the instillation of students’ educational aspirations. The invisible capacity of the hidden extracurricular as a Trojan horse of education leads to increased critical awareness of justice, equity, diversity, and inclusion, and creates a dialogue between staff and students as partners within the university.

Research questions

1. What dimensions and characteristics does the hidden extracurricular have in education students' teaching skills?
2. What are the curriculum approaches appropriate to the hidden extracurricular components from the experts' perspective? And what goals and functions does it include?

Methods

The present study, emphasizing the applied nature of the research and using a qualitative approach in the research, seeks to identify components emerging from the hidden extracurricular curriculum through the interpretive phenomenological method. The participants are student teachers at Farhangian University, 15 of whom had their teaching experiences studied using purposive sampling of the index type until new data was obtained through semi-structured interviews. First, more general questions were asked about the research topic, and then more detailed and precise questions were asked from the participants in accordance with the interview process. Based on the nature of the eight components obtained from the hidden curriculum and their alignment with their characteristics and characteristics, 5 lesson planning experts described and explained the educational orientations of these dimensions within the framework of the lesson approach. For the validity of the data, the researcher's self-review method, which examines the accuracy of the collected information by the researcher himself, was used, and subsequently, for the transferability of the research findings, rich data description was used.

Results

The data obtained from this study show that the hidden extracurricular has eight dimensions: educational networking, representation of educational power, flow of transformations, cognitive polarization, culturalization, performance redefinition, self-identification, and worldview that by forming a new space of academic learning in various fields, it paves the way for the development of students' scientific and research skills and the realization of various behavioral approaches of Awareness raising, criticism, skill development, community building, and endogenesis within the framework of the curriculum. The hidden extracurricular curriculum has various levels of acceptance that are designed in accordance with the philosophy of the Farhangian University educational system in a cycle of evolution from simple to complex that over time places students and teachers in a meaningful learning situation with multifaceted dimensions in terms of educational goals. This type of program seeks to shape motivations, emotions, and goals that in a complementary process in terms of the mental aspect of its audience, ultimately achieve a sense of self-acceptance and recognition of internal capabilities within the framework of educational competition and promote positive aspects of a person's individuality.

Discussion

The results showed that the educational and instructional capacities of the hidden extracurricular should be anticipated and prepared as a developmental indicator in the programs of Farhangian University and should be considered in the process of evaluating the professional performance of student teachers. At first glance, the content of the hidden extracurricular creates the impression that its unforeseen goals, like the hidden curriculum, are more inclined to emotional and attitudinal actions that lead to their stance towards various activities. The nature of the hidden extracurricular has more positive effects than negative ones, in the positive cognitive, attitudinal and behavioral dimensions of educational events. Therefore, this type of curriculum is pushing back negative concerns and personal attitudes and transforming them into components or indicators of the behavioral motivational part in order to extract its cognitive, emotional and skill principles by analyzing these attitudes. The hidden extracurricular is an opportunity to renew motivations and move towards personal goals, which, with a deep understanding of the conditions of this curriculum, provides a roadmap and how to act in the form of individual or group behaviors. This type of hidden curriculum has a layered position of knowledge, character and attitude, in which individuals, faced

with it, try to consider their individual and group interests in accordance with what they understand and, with different behavioral approaches, predict and realize their educational orientations.

Keywords: Hidden Curriculum, Extracurricular, Farhangian University, Student Experiences

.

واکاوی ابعاد فوق برنامه درسی پنهان در ساختار آموزشی دانشگاه فرهنگیان

رضامعصومی نژاد *، فاطمه بایرامی **

* استادیار گروه آموزش علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران (نویسنده مسئول). رایانامه: r.masouminejad@cfu.ac.ir

** کارشناسی آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. رایانامه: fa.byrami1380@gmail.com

چکیده

اطلاعات مقاله

پژوهش حاضر با هدف واکاوی مولفه‌های مختلف فوق برنامه درسی پنهان در چارچوب آموزشی دانشگاه فرهنگیان و رویکردهای برآمده از آن انجام شد. رویکرد پژوهش با ماهیت کیفی با استفاده از روش پدیدارشناسی تفسیری به جمع‌آوری تجارب دانشجو معلمان در ترسیم انگاره مفهومی این نوع برنامه درسی پرداخته و با استفاده از دیدگاه‌های متخصصان رویکردهای درسی مناسب برای آن مشخص شده است. مشارکت‌کنندگان دانشجویان پسر و دختر دانشگاه فرهنگیان استان آذربایجان شرقی به تعداد ۲۳۰۰ نفر در سال تحصیلی ۱۴۰۴-۱۴۰۳ بودند که ۱۵ نفر از آنها از طریق نمونه‌گیری هدفمند از نوع مطلوب تا زمان اشباع داده‌ها مورد مصاحبه نیمه سازمان یافته قرار گرفتند. یافته‌های پژوهش نشان داد که فوق برنامه درسی پنهان دارای مولفه‌های شبکه‌سازی آموزشی، بازنمایی قدرت آموزشی، جریان‌شناسی تحولات، قطب‌سازی شناختی، فرهیخته‌سازی، باز تعریف عملکرد، خود هویت‌سنجی، و جهان‌بینی است که به شکل‌گیری رویکردهای پنج‌گانه آگاهی‌بخشی، انتقادی، مهارت‌بخشی، اجتماع‌سازی و درون‌زایی در این برنامه درسی می‌انجامد. نتایج نشان داد که ظرفیت‌های آموزشی و تربیتی فوق برنامه درسی پنهان به عنوان یک شاخص توسعه‌بخش در برنامه‌های دانشگاه فرهنگیان پیش‌بینی و تدارک دیده شود و در فرایند ارزیابی عملکرد حرفه‌ای دانشجو معلمان مورد توجه قرار گیرد.

نوع مقاله:

علمی-پژوهشی

واژگان کلیدی:

برنامه درسی پنهان،
فوق برنامه، دانشگاه
فرهنگیان، تجارب
دانشجویان

تاریخچه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۲۸

استناد به این مقاله:

معصومی نژاد رضا و بایرامی فاطمه (۱۴۰۳). واکاوی ابعاد فوق برنامه درسی پنهان در ساختار آموزشی دانشگاه فرهنگیان. *دوفصلنامه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی*. انجمن مطالعات برنامه درسی ایران؛



مقدمه

موقعیت فعلی نظام آموزش عالی، بازی‌های قدرت مبتنی بر سطح‌بندی دانشگاهی (اندرسون و همکاران^۱، ۲۰۲۱)، اهداف و چالش‌های متعدد (جونز و همکاران^۲، ۲۰۲۰) را ترویج می‌دهد، در حالی که دانشجویان به طور فزاینده‌ای با معیار رضایت و بهره‌وری در دستیابی به طبقه‌بندی‌های مطلوب مدرک و میانگین نمرات سنجیده می‌شوند (سمپر و بلاسکو^۳، ۲۰۱۸). این نوع طبقه‌بندی در مؤسسات آموزش عالی منجر به دیدگاهی محدود و فردگرایانه از آموزش برای دانشجویان به عنوان وسیله‌ای برای اخذ گواهینامه شده است (مودیمن^۴، ۲۰۲۰؛ راکز و پارکر^۵، ۲۰۲۰). پیامد چنین ترتیباتی به عنوان «برنامه درسی پنهان» شناخته می‌شود که در آن یک مجموعه ضمنی از یادگیری وجود دارد که به موازات و جدا از برنامه درسی رسمی رخ می‌دهد. در سطح نهادی، چنین برنامه‌های درسی پنهانی اغلب به بازتولید و تقویت منافع هژمونیک غالب به قیمت حذف گروه‌های به حاشیه رانده شده می‌شود و اغلب در تضاد با اهداف آموزشی مورد توجه قرار می‌گیرد (بلاسکو^۶، ۲۰۲۰). بنابراین اعتقاد بر این است که برنامه‌های درسی پنهان نهادی، فراگیران را در آماده‌سازی کافی برای چالش‌های اخلاقی که در زندگی کاری آینده خود با آن مواجه خواهند شد، ناکام گذاشته‌اند (لاش و گراردی^۷، ۲۰۱۹).

مفهوم فوق‌برنامه درسی پنهان^۸ به محتوا و مهارت‌هایی اشاره دارد که در خارج از کلاس درس توسعه می‌یابند و افراد لزوماً از آنها آگاه نیستند؛ برای مثال، آنها به خاطر نمی‌آورند که در یک مصاحبه تحصیلی به آنها اشاره کنند (ناگی^۹، ۲۰۲۳: ۱۴). یا کارهایی که دانشجویان در اوقات فراغت تحصیلی خود انجام داده و استعدادها و علایق خاص خود را نشان می‌دهند ولی باید گفت که گاهی اوقات یک دانشجو نمی‌تواند آنچه را که فعالیت‌های فوق‌برنامه درسی پنهان می‌نامد، در عمل تشخیص دهد (هولاند^{۱۰}، ۲۰۱۴)، چرا که ماهیت کاملاً آشکاری ندارد.

در چارچوب بازاری‌سازی آموزش عالی معاصر، دانشجویان از «یادگیرنده» به «مشتري» تبدیل شده‌اند. در نتیجه، دانشجویان ممکن است در برابر مشارکت در هرگونه فعالیت فوق‌برنامه که مستقیماً به نتیجه مدرک آنها کمکی نمی‌کند، مقاومت کنند (سیل و همکاران^{۱۱}، ۲۰۱۵). آنها ممکن است برای حل مسائل به شکایات و نارضایتی‌های غیرمادی علیه اعضای هیئت علمی متوسل شوند (هارت و راش^{۱۲}، ۲۰۰۷)، یا اگر از انتقام دانشگاهی که بر کیفیت نمره‌دهی آنها تاثیر دارد بترسند، ممکن است به سادگی از مشارکت کامل در تجربه یادگیری اجتناب کنند (کانینگ^{۱۳}، ۲۰۱۷). با این حال، معتقدیم که امکان آینده‌ای انسانی‌تر برای دانشگاه وجود دارد (کوریکا^{۱۴}، ۲۰۲۲)، و فوق‌برنامه درسی پنهان همانند سایر برنامه‌های درسی، احتمالاً فراتر از تجربه دانشگاهی دانشجویان، بر آنها تأثیر خواهد گذاشت. به این ترتیب، این پروژه درسی بذرهایی را در خود جای داده است که می‌تواند دانشجویان را قادر سازد

¹- Anderson et al

²- Jones et al

³- Semper & Blasco

⁴- Muddiman

⁵- Racz & Parker

⁶-Blasco

⁷-Laasch & Gherardi

⁸- hidden extracurricular

⁹- Nagy

¹⁰- Holland

¹¹- Seale et al

¹²- Hart & Rush

¹³- Canning

¹⁴- Korica

تا روزی دستور کار آزاد را در سازمان‌های آینده خود قرار دهند (کشتیبان و همکاران^{۱۵}، ۲۰۲۳: ۳۵۴). بنابراین ابتکارات فوق برنامه‌ی درسی پنهان الگویی را ارائه می‌دهد تا مخاطبان آن را از طریق رویکردهای خلاقانه و بین فردی برای یادگیری مدیریت مسئولانه، به عنوان شریک قرار دهند (بلاسکو، ۲۰۲۰؛ سمپر و بلاسکو، ۲۰۱۸).

برنامه درسی پنهان شبیه به فوق برنامه درسی پنهان مدارس است (سابو^{۱۶}، ۱۹۹۹، سابو، ۱۹۸۸). در برنامه درسی پنهان و فوق برنامه درسی پنهان، اهداف از پیش اعلام شده‌ای وجود دارد و اگرچه عناصر اساسی هر دو فرآیند بخشی از فرآیند اجتماعی شدن هستند، اما در فعالیت‌های مربوط به فوق برنامه درسی پنهان این امر بسیار بیشتر یک اثر در حال وقوع است تا یک اثر برنامه‌ریزی شده (ناگی، ۲۰۲۰: ۴۳). دنیای فضاهای یادگیری فوق برنامه درسی به طور غیرقابل توجیهی خارج از محدوده تحقیقات آموزشی جریان اصلی قرار می‌گیرد. در عرصه فعالیت‌های فوق برنامه، فرد به طور مداوم با پدیده‌هایی مانند تغییرات پویا در توسعه فردی و جمعی، انفجارهای ناگهانی انگیزه، تحولات عاطفی قابل توجه و اغلب غیرمنتظره، دگرگونی در الگوهای ارتباط درون گروهی و موارد مشابه روبرو می‌شود که همگی نشان دهنده تحقق یا شکست کارکردهای آموزشی و هم‌چنین ماهیت آشکار، پنهان و نهفته برخی تأثیرات هستند. وقتی فوق برنامه‌های درسی در یک زمینه آموزشی، به ویژه و عمدتاً خارج از خود مدرسه سازماندهی می‌شوند، با اهداف و نتایج یادگیری پنهان نیز مشخص می‌شوند که می‌توان آنها را با مفهوم برنامه‌ی درسی پنهان توصیف کرده و از مفهوم برنامه‌ی درسی پنهان الهام گرفت (ناگی، ۲۰۲۳: ۱۴)، این روند ترکیبی در یک مسیر جدید منجر به توسعه مفهوم فوق برنامه‌ی درسی پنهان می‌شود.

می‌توان گفت که شناسایی شایستگی‌های اجتماعی-عاطفی که مبنای تحقیقات توسعه برنامه‌ی درسی و طراحی محتوا برای بهبود شایستگی‌های اجتماعی-عاطفی داوطلبان معلمی را تشکیل می‌دهند، ضروری تلقی شده و فعالیت‌های فوق برنامه در برنامه‌های آموزش معلمان نیز می‌تواند در چارچوب این شایستگی‌ها بررسی و ساختاردهی شود (اوزدمیر و بابادوگان^{۱۷}، ۲۰۲۳: ۹۹)، و جنبه‌های پنهان و مستتر آن به عنوان مکمل و بستر توسعه قابلیت‌های معلمی به کار گرفته شود. ذینفعان آموزش و پرورش به طور مستقیم یا غیرمستقیم در تحول خدمات آموزشی برای پرداختن به چالش‌های مربوط به اصلاحات آموزشی مشارکت دارند (بوبریسکا و همکاران^{۱۸}، ۲۰۲۰؛ درو^{۱۹}، ۲۰۲۲)، و اصلاحات آموزشی، که عمدتاً مربوط به تحول خدمات آموزشی است، در حال حاضر تمرکز خود را از روش‌های تدریس به مدیریت و اجرای ارائه آن تغییر می‌دهد (شرکت رند^{۲۰}، ۲۰۲۲). در نتیجه نقش کارفرمایان، فارغ التحصیلان و جامعه در بهبود و تضمین کیفیت خدمات آموزشی در دانشگاه‌ها بسیار مهم تلقی می‌شود.

برنامه‌های فوق برنامه فراگیران که در ساعات غیرآموزشی اجرا می‌شوند، شرکای مهمی در نظر گرفته می‌شوند که در کنار دوره‌های آموزشی برای حمایت از یادگیری و توسعه فعالیت می‌کنند. هدف اکثر این برنامه‌ها توسعه مهارت‌های «اجتماعی-عاطفی» یا «نرم» است که به جوانان کمک می‌کند تا برای دانشگاه، کار و زندگی آماده شوند (وورلومیس^{۲۱}، ۲۰۱۹: ۱۰)، چنانچه ابعاد پنهان این برنامه‌ها نیز شرایط رو به رشدی را در القای خواسته‌های آموزشی دانشجویان تحمیل می‌نمایند. فعالیت‌های فوق برنامه شامل اطلاعات رسمی و غیررسمی در مورد هر برنامه، گردش، ورزش، جلسه و غیره می‌شود. جالب‌ترین و مورد بحث‌ترین مطلب در هر گروهی، متن مربوط به فعالیت‌های فوق برنامه است (بایشیا و ماهشوری^{۲۲}، ۲۰۲۰: ۳۹). در واقع سازماندهی برنامه‌های فوق برنامه از

¹⁵- Keshtiban et al

¹⁶- Szabo

¹⁷- Ozdemir & Babadogan

¹⁸- Bobrytska et al

¹⁹- Drew

²⁰- RAND Corporation

²¹- Vourloumis

²²- Baishya & Maheshwari

طریق برنامه فعالیت‌های مدرسه که سالانه به طور رسمی برگزار می‌شود، یک رویه گسترده در نظام آموزشی است (وورلومیس^{۲۳}، ۲۰۱۹: ۲۳)، همان طور که ظرفیت غیر قابل مشاهده فوق برنامه درسی پنهان به عنوان اسب تروا آموزش به افزایش آگاهی انتقادی از عدالت، برابری، تنوع و شمولیت بینجامد و گفتگویی را بین کارکنان و دانشجویان به عنوان شرکای درون دانشگاه ایجاد می‌کند (کشتیبان و همکاران، ۲۰۲۳).

رندی باس^{۲۴} مدیر اجرایی مرکز طرح‌های جدید در یادگیری اخیراً ادعای تحریک‌آمیزی مبنی بر اینکه ما در یک دوره پس از دوره زندگی می‌کنیم، مطرح کرد. باس بر این باور است که مکان‌هایی که دانشجویان کارشناسی بالاترین میزان مشارکت را نشان می‌دهند، در حوزه‌هایی «خارج» از برنامه درسی سنتی و دوره‌های آن است، بنابراین پیشنهاد می‌کند که ما نه تنها سعی در غنی‌سازی برنامه درسی رسمی داشته باشیم، بلکه فعالیت‌های حمایتی و تقویتی را نیز در ابعاد آشکار و پنهان فوق برنامه درسی در نظر بگیریم. از این طریق می‌توانیم فرصت‌هایی را برای یادگیری در محیط‌های غیررسمی و هم‌چنین رسمی ایجاد کنیم (ویلیس و اندرسون^{۲۵}، ۲۰۱۳: ۳۷۸).

دانشگاه فرهنگیان به دنبال توسعه برنامه‌هایی است که بتواند در کنار برنامه درسی رسمی تکمیل‌کننده فعالیت یادگیری مخاطبان خود باشد. به عبارتی دانشگاه فرهنگیان درصدد گسترش دامنه‌ی فعالیت‌های آموزشی و درسی خود در ابعاد مختلف زندگی حرفه‌ای دانشجویان است تا بتواند نیروهایی را تربیت کند که فقط وابسته به آموخته‌های کلاسی و محدود شده در کلاس‌های درس نباشند. در این صورت آنچه که می‌تواند راهگشای جنبه‌های متنوعی از یادگیری‌های آموزشی و درسی در محیط دانشگاهی باشد تاکید بر فعالیت‌های برآمده از فوق برنامه درسی است که باعث می‌شود مخاطبان این برنامه ذهنیت متمایزی از آنچه در کلاس‌های درس یاد می‌گیرند، داشته باشند. در واقع اهداف مدنظر در فوق برنامه درسی در جهت دستیابی به ساختارهای فکری و مهارتی در دانشجویان است که هر چند برنامه ریزی مدون و منسجمی در مقایسه با برنامه‌های درسی رسمی ندارد ولی مسیر و رویکرد منحصر به فرد خود را طی می‌کند. در این راستا آنچه اهمیت دارد فعالیت‌ها و مهارت‌هایی است که در کالبد فوق برنامه درسی پنهان مورد بی توجهی و بی مهری قرار گرفته است و دانشگاه فرهنگیان با بسنده کردن به اجرای فعالیت‌های فوق برنامه درسی، ابعاد پنهان و غیر قابل مشاهده آن را مورد توجه قرار نداده است. بنابراین مخاطبان و ذینفعان از مزایای نگرش‌ها، مهارت‌ها و دانشی که می‌تواند از جنبه‌های مستتر فوق برنامه درسی پنهان به دست بیاید، محروم شده‌اند و بیش‌تر تاکید دانشگاه بر جنبه‌ها و ویژگی‌های بوده است که در قالب فوق برنامه درسی طرح ریزی شده است و ظرفیت پنهان این برنامه‌ها هم چنان دیده نشده است. بنابراین ضروری است ابعاد، ویژگی‌ها و مهارت‌هایی که در قالب این برنامه درسی می‌تواند اتفاق بیفتد، مورد ملاحظه قرار گرفته تا بینش فراگیری از ماهیت و چرایی انواع فعالیت‌های آموزشی و درسی در ذهن و رفتار دانشجویان شکل بگیرد. پژوهش حاضر نیز در راستای شناسایی ابعاد فوق برنامه درسی پنهان و نقش آن در توسعه مهارت‌های معلمی دانشجویان است تا شرایط برای برنامه‌ریزی منافع حاصل از این برنامه درسی برای مسولین دانشگاه فرهنگیان فراهم شود.

بعد از بررسی و مرور مبانی نظری و تجربی موضوع پژوهش آنچه مشخص شد این است که اولاً چارچوب نظری فوق برنامه درسی پنهان از غنای کمتری برخوردار است، هم‌چنین پژوهش‌هایی که در این حوزه برنامه درسی صورت گرفته است خیلی محدود بوده و مطالعاتی هم که صورت گرفته است اغلب بر بعد پنهان فوق برنامه درسی تمرکز ننموده است. بنابراین در ادامه نتایج پژوهش‌هایی که ارائه می‌شود ابعاد و جنبه‌های کمی از فوق برنامه درسی پنهان را بررسی کرده است یا مطالعاتی است که بر فوق برنامه درسی

23- Vourloumis

24- Randy Bass

25- Willis & Anderson

توجه کرده است و در کنار آن پیامدهای حاصل از ظرفیت های پنهانی و مستتر فوق برنامه درسی پنهان را تا حدی مورد تاکید قرار داده است. این پژوهش ها عبارتند از:

نتایج پژوهش حسنی و ملکی (۱۴۰۱) نشان می دهد که تجارب زیسته دانش آموزان از فعالیت های فوق برنامه درسی که جنبه پنهانی دارد بر ماهیت تکمیل کننده و تقویت کننده عملکرد و تسهیل کننده موفقیت و پیشرفت مخاطبان آموزشی این نوع برنامه درسی تاکید دارد. نتایج پژوهش کشتیبان و همکاران (۲۰۲۳) نشان می دهد که برآیند برنامه درسی پنهان مثبت در پروژه فوق برنامه باعث می شود دانشجویان به عنوان مشارکت کننده در ابتکار عمل جریان سازی که اصول عدالت، برابری، تنوع و شمول را ترویج می دهد، درگیر شوند. یافته های پژوهش اوزدمیر و بابادوغان (۲۰۲۳) نشان می دهد که شایستگی های اجتماعی-عاطفی در فعالیت های فوق برنامه در برنامه های تربیت معلم شامل ارتباط، همدلی، خودآگاهی و حل مسئله، و پس از آن خودمدیریتی، مسئولیت پذیری، کارآفرینی، تفکر انتقادی، همکاری و تصمیم گیری می شود. یافته های به دست آمده از پژوهش بوبریسکا و همکاران (۲۰۲۳) نشان می دهد که مهارت های رهبری و مدیریتی خود را همراه با مهارت های شبکه سازی و ارتباطی از طریق فوق برنامه درسی توسعه می یابد. نتایج یافته های وورلومیس (۲۰۱۹) نشان می دهد که مهارت های نرم مانند تفکر انتقادی، حل مساله، ارتباط و همکاری از طریق فوق برنامه درسی ارتقا می یابد.

می توان گفت که طرح آموزشی فوق برنامه، هم خروجی های آموزشی برای دانشجویان و هم خروجی های ملموس یا ناملموس مرتبط با سرمایه گذاری را برای ذینفعان به ارمغان می آورد (بوبریسکا و همکاران، ۲۰۲۳: ۱۱۰). به عبارتی فوق برنامه ی درسی پنهان به یادگیری نانوشته و غیررسمی اشاره دارد که در داخل و خارج از محیط آموزشی رسمی رخ می دهد، و مانند برنامه ی درسی پنهان در کلاس درس شامل ارزش ها، هنجارها، رفتارها و شیوه های فرهنگی می شود که به طور نامحسوس از طریق فعالیت های فوق برنامه منتقل می شود و به طور بالقوه بر رشد افراد تأثیر می گذارد. از طرفی با توجه به این که تغییرات سریع مستلزم سازگاری سریع با دنیای نوظهور، شناخت ماهیت تغییر، ارزیابی شرایط فعلی و درک حال و آینده در رابطه با شایستگی های جامع است (کوال و همکاران^{۲۶}، ۲۰۲۲)، خدمات آموزشی فوق برنامه پوششی برای انجام تحقیقات و اجرای پیشرفت های فناوری تلقی می شود (توپالووا^{۲۷}، ۲۰۱۸). در نظر گرفتن این شایستگی های مورد نیاز در حال حاضر و آینده از طریق فوق برنامه درسی و ظرفیت هایی که در بعد پنهان آن وجود دارد، ضروری شده است. هم چنین وجود چنین برنامه هایی به دلیل این که می تواند پیامدهای متفاوتی نسبت به سایر برنامه های درسی داشته و فضای آموزشی و یادگیری غیر قابل پیش بینی را به وجود آورد، بیش تر از قبل قابل توجه می شود.

سوالات پژوهش

۱. فوق برنامه درسی پنهان از چه ابعاد و ویژگی هایی در تربیت مهارت های معلمی دانشجویان برخوردار است؟
۲. رویکردهای درسی متناسب با مولفه های فوق برنامه درسی پنهان از دیدگاه متخصصان چیست؟ و شامل چه اهداف و کارکردهایی می شود؟

²⁶- Kowal et al

²⁷- Topalova

روش پژوهش

مطالعه حاضر با تاکید بر ماهیت کاربردی پژوهش و با استفاده از رویکرد کیفی در تحقیق به دنبال شناسایی مولفه های برآمده از فوق برنامه درسی پنهان از طریق روش پدیدارشناسی تفسیری است. در این روش با توجه به این که داده ها از طریق فرایند خود مفهومی پژوهشگر جمع آوری می شوند، فهم اصیل آن مربوط به درک معنادار تجارب مخاطبان این برنامه درسی است. مشارکت کنندگان دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان هستند که تجارب درسی ۱۵ نفر از آنها تا زمانی که داده های جدیدی از طریق مصاحبه نیمه ساختار یافته به دست نیامد، با استفاده از نمونه گیری هدفمند از نوع **شاخص** (دانشجویانی که تجربه فعالیت های فوق برنامه درسی مانند شرکت در همایش های آموزشی، گردهمایی، جلسات، کنفرانس ها، جشنواره ها و ... را داشتند) مورد مطالعه قرار گرفت.

جدول ۱: توصیف جمعیت شناختی مصاحبه شوندگان

ردیف	جنسیت	رشته تحصیلی	سنوات تحصیلی
۱	پسر	آموزش ابتدایی	۳
۲	پسر	آموزش ابتدایی	۳
۳	پسر	آموزش ابتدایی	۴
۴	پسر	آموزش الهیات	۴
۵	پسر	آموزش الهیات	۴
۶	پسر	آموزش ریاضی	۴
۷	پسر	آموزش زیست شناسی	۳
۸	پسر	راهنمایی و مشاوره	۳
۹	پسر	آموزش شیمی	۳
۱۰	دختر	آموزش ابتدایی	۳
۱۱	دختر	آموزش ابتدایی	۳
۱۲	دختر	آموزش زبان و ادبیات فارسی	۳
۱۳	دختر	آموزش زیست شناسی	۳
۱۴	دختر	امور تربیتی	۳
۱۵	دختر	آموزش ریاضی	۴

در فرایند مصاحبه با توجه به این که مفهوم فوق برنامه درسی پنهان ممکن بود برای مصاحبه شوندگان مبهم و ناشناخته باشد ابتدا مفاهیم و ابعاد نظری برنامه درسی مانند برنامه درسی پنهان و فوق برنامه درسی به صورت شفاهی در جلسه مصاحبه تشریح شد و در ادامه واژه فوق برنامه درسی پنهان و ماهیت نظری آن به طور ویژه برای دانشجویان توضیح داده شده و مصادیق آن تبیین گردید تا آنها با شکل گیری تصویر مفهومی مناسبی از این نوع برنامه درسی به ارائه تجربیات دانشگاهی فردی و فعالیت های هم راستا با آن بپردازند. بنابراین سوالات مصاحبه از قبل مشخص و مورد بررسی دقیق قرار گرفت تا پرسش های مطرح شده در راستای هدف

پژوهش باشد و ذهنیت خود پژوهشگر در قبال طرح سوالات و ماهیت آنها در حاشیه قرار گیرد. هم چنین نوع سوالات مطرح شده بدین صورت بود که کاملاً در ارتباط با چارچوب پژوهش بوده و کاملاً شفاف و روشن باشد.

سوالات مطرح شده در مصاحبه به شرح ذیل می باشد: - آیا ابعاد فوق برنامه درسی پنهان در محیط آموزشی دانشگاه قابل شناسایی است؟ و نقش آن چیست؟ - ظرفیت‌های فوق برنامه درسی پنهان بر چه حوزه‌هایی تاثیر گذاشته است؟ و گستره تاثیرگذاری آن چه مولفه‌هایی را شامل می شود؟ - آیا فوق برنامه درسی پنهان همان نقش فعالیت‌های فوق برنامه را دارد؟ و وسعت نفوذپذیری آن متفاوت از دیگر فعالیت‌های برنامه درسی است؟ - چگونه فوق برنامه درسی پنهان در آموزش دانشگاهی به ویژه در فرایند تربیت معلمان تاثیر گذاشته است؟ و با چه شرایطی؟

فرایند ارائه سوالات رویکرد قیاس گونه داشت بود، بدین صورت که ابتدا سوالات کلی تری درباره موضوع پژوهش مطرح شد و سپس در ادامه سوالات جزئی تر و دقیق تری متناسب با فرایند مصاحبه از مشارکت کنندگان پرسیده شد. مدت مصاحبه‌ها بین چهل دقیقه تا یک ساعت و نیم بود. مصاحبه‌ها با اطلاع مصاحبه‌شوندگان و از طریق برنامه پیام‌رسان‌های مختلف (ایتا، شاد، بله و ...) بر روی گوشی موبایل ضبط شده و بعد از اتمام مصاحبه، پس از چندین بار گوش دادن، متن مصاحبه‌ها روی کاغذ پیاده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و جملات و عبارتهایی را که نشان‌دهنده ویژگی‌ها و ماهیت فعالیت‌های مربوط به فوق برنامه درسی پنهان است، انتخاب شدند. تفکیک جملات مربوط به هر مفهوم و تبدیل و اصلاح شکل جملات بیان شده هر فرد به طور جداگانه از مصاحبه افراد دیگر صورت گرفت و با در نظر گرفتن وجوه و نکات مشترک، در قالب کد یا زمینه‌های اصلی سازمان‌دهی شد. در ادامه بر اساس ماهیت مولفه‌های هشت گانه به دست آمده از فوق برنامه درسی پنهان و هم راستایی با ویژگی‌ها و خصوصیات آنها، ۵ متخصص برنامه‌ریز درسی به توصیف و تشریح جهت‌گیری‌های آموزشی این ابعاد در چارچوب رویکرد درسی پرداختند و بر اساس و توافق و اجماع بین آنها به مقایسه و تبیین هر کدام از این مولفه‌ها با رویکردهای به دست آمده و صحنه‌گذاری بر میزان اهداف و کارکردهای درسی‌شان پرداخته شد. برای اطمینان از صحت و سقم و اعتبارسنجی یافته‌های به دست آمده، از تکنیک‌هایی مثل درگیری طولانی مدت استفاده گردید، به عبارتی، برای قابلیت اعتبارپذیری داده‌ها از روش خودبازبینی محقق که دقت اطلاعات جمع‌آوری شده را توسط خود پژوهشگر مورد بررسی قرار می‌دهد، استفاده شد و متعاقباً برای قدرت انتقال‌پذیری یافته‌های پژوهش توصیف غنی داده‌ها به کار گرفته شد. در ادامه برای تعیین پایایی داده‌های پژوهش مانند تاییدپذیری از روندهای منظم در ثبت و نوشتن داده‌ها و نقل قول مستقیم استفاده گردید. در فرایند تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش پدیدارشناسی تفسیری اسمیت (۱۹۹۵) استفاده شد. مراحل پدیدارشناسی بر اساس روش اسمیت (۱۹۹۵) عبارتند از: ۱- تولید اطلاعات: شامل انتخاب شرکت کنندگان، جمع‌آوری داده‌ها، رفتار با داده‌ها. ۲- تجزیه و تحلیل داده‌ها: شامل خواندن و بازخوانی یک مورد، تشخیص و برچسب زدن به تم‌ها، لیست کردن و خوشه بندی تم‌ها، ایجاد جدول خلاصه سازی. ۳- تلفیق موردها (به نقل از ادیب حاج باقری و همکار، ۱۳۸۹).

یافته ها

داده‌های به دست آمده از این پژوهش نشان می‌دهد که فوق برنامه درسی پنهان در دانشگاه فرهنگیان دارای ابعاد هشت گانه‌ای است که با شکل‌دهی فضای جدیدی از آموخته‌های دانشگاهی در حوزه‌های مختلف، زمینه‌ساز توسعه مهارت‌های علمی و پژوهشی دانشجویان و تحقق رویکردهای مختلف رفتاری در چارچوب برنامه درسی می شود. این ابعاد عبارتند از:

۱. فوق برنامه درسی پنهان از چه ابعاد و ویژگی‌هایی در تربیت مهارت‌های معلمی دانشجویان برخوردار است
۱. شبکه‌سازی آموزشی

جدول ۲: مفاهیم استخراج شده از مضمون شبکه‌سازی آموزشی

مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدهای اولیه	گزاره‌های معنایی (نمونه مصاحبه‌ها)
شبکه‌سازی آموزشی	واحدگرایی	دغدغه‌های علمی مشترک، موضوعیت داده‌ها، موضع‌گیری‌های مشترک دانشی، اهداف یکسان، تکمیل‌کننده مسائل همدیگر	م ۲: "روند اجرای برنامه‌ها طوری اتفاق می‌فته که ما شرکت کننده‌ها به دنبال شکل دهی گروه‌هایی باشیم که مشکلات و مسائل آموزشی مشترکی داریم. واقعا سعی بر اینه که گروه‌هایی تشکیل بدیم که صدای خودمون باشیم و بتونیم در مرکز توجه قرار بگیریم و خواسته‌هامونو مطرح کنیم".
	تعامل‌پذیری	جریان‌سازی اجتماعی، مشروعیت‌بخشی به اهداف گروهی، تسریع در هماهنگی اهداف، معرفی نظام‌مند مسائل آموزشی، کنش مستمر	م ۷: "ارتباط بین افراد واقعا مهم تلقی میشه. سعی بر اینه که این تعامله شکل بگیره تا بتونیم روند و ماهیت اتفاقات افتاده رو بررسی کنیم و بهش واکنش نشون بدیم. به حس ارتباطی خوبی وجود داره که افراد رو به هم نزدیک می‌کنه و اونم احساس تعلق‌پذیری به گروه تا برنامه‌هامونو پیش ببریم".
	هژمونی‌سازی	ایجاد خط قرمز آموزشی، تحمیل اهداف مشترک، اصول‌سازی بدون خدشه، اختطاردی جمعی، مرزبندی اهداف غیرقابل بحث، مطرح کردن منیت جمعی	م ۱۴: "قرار گرفتن تو یک جمع آموزشی با اهداف مشترک خود به خود قدرت و تحمیل خواسته‌ها رو با خودش میاره. من و دوستان دنبال این هستیم که موقعیت و جایگاه نفوذپذیری در ساختار آموزشی داشته باشیم تا حداقل بتونیم دیده بشیم".

بررسی یافته‌های این مولفه اصلی بیانگر این است که تجمیع افراد در گروه‌های آموزشی و تعریف قوانین و اصول کارآمد جمعی برای دستیابی به اهدافی است که فصل مشترک همه آنها تلقی می‌شود. در واقع توجه به خواسته‌ها و نیازهای جمعی است که به توسعه سلسله روابط پیچیده و معنادارسازی واکنش گروهی آنها نسبت به جریانات خاصی اتفاق می‌افتد. می‌توان گفت که بسط دیدگاه‌ها به موقعیت مشترک جمعی در راستای یکپارچه‌سازی توان رقابت آموزشی و هم‌صدایی در قبال رویدادهای موجود آموزشی صورت می‌گیرد به طوری که فهم کلی از موضع‌گیری‌های افراد در جهت منافع جمعی به دست آید. در این چارچوب واحد افرادی که دغدغه آموزشی مشترکی دارند به گروه ملحق شده و سعی می‌کنند روابط گروهی از ارتباط ساده فی ما بین به سمت شکل دهی جریانات و موضوعاتی پیش ببرند که بیش تر از قبل در جامعه نمود پیدا کند و صدای انتقاد سطوح مختلفی از افراد باشد تا از این طریق محدوده رفتاری آنها و خطوط قرمزی که برای عدم عقب نشینی از انتظارات خود ترسیم می‌کنند، شاخصی برای چگونه عمل کردن ساختار آموزشی باشد تا قدرت و تسلط جمعی آنها نیازمند چانه زنی و فرصت طلبی دیگران تلقی نشود.

۲. بازنمایی قدرت آموزشی

جدول ۳: مفاهیم استخراج شده از مضمون بازنمایی قدرت آموزشی

مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدهای اولیه	گزاره‌های معنایی (نمونه مصاحبه‌ها)
بازنمایی قدرت آموزشی	خلازدایی فردی	توجه به خود، تاکید بر نقش خودی، باور به اهمیت خود، دیکته کردن نظرات خود، توجه به مشارکت خود در اجرای فعالیت‌ها، مهم بودن احساسات خود، حضور فعال در رویدادهای درسی	م۸: "جایگاه و ارزش آموزشی خودم درک می‌کنم و تلاشم اینه که در اجرای برنامه‌های درسی اثرگذار باشم. خودمو بفهمم و خودم رو درگیر مسائل و حل اونا بکنم، شاید این موضوع زیاد برا دیگران مهم نباشه ولی برای منی که دوست دارم مهم باشم، جالب توجه باشه".
	پیشرومداری	برجسته‌سازی عملکرد، ایده‌پردازی، کیفیت هدایت فعالیت‌ها، نظارت بر کیفیت فعالیت‌ها، خودجوش بودن در عمل، درجه داوطلبی در فعالیت‌ها	م۵: "حرکت به سمت پرورش ایده‌های درست و اصرار بر اجرای آنها فرصتی است که در این برنامه درسی دیده میشه، بنابراین عملکرد رفتاریم رو تنظیم می‌کنم و نظرات شخصیم رو تو موقعیت خوبی قرار میدم تا نقطه شروعی برای ابتکارپذیریم باشه".
	تثبیت‌گرایی	اثبات قابلیت‌ها، یقین به کارآمدی تلاش فردی، تعهد به داشته‌های درونی، مشخص شدن اراده فردی، فهم عمیق روحیه عملی، پیش‌بینی دقیق اثربخشی فردی	م۱۰: "درک عمیق شخصی و باور به توسعه دادن آنها در راستای کارآمد شدن آنها ملکه ذهنم شده. واقعا این طوره که هر کس به داشته‌های خودش متعهد باشه، شرایط خوب و مناسب خواهد رسید. مهم اینه که بری دنبال آرزوهای آموزشیت و این منو مصر می‌کنه که این کار رو بکنم".

بررسی این مضمون اصلی نشان می‌دهد که محور توجه فرد به تاثیرگذاری و کارایی در مدیریت و کنترل شرایط و محرک‌های آموزشی و بهره‌برداری از آنها به نفع خود، زایید ذهنیتی می‌تواند باشد که در چارچوب این برنامه درسی اتفاق می‌افتد. به عبارتی قرار گرفتن در این موقعیت درسی، افراد را متوجه این نکته می‌کند که وی دارای چه ویژگی‌ها و قابلیت‌هایی است که می‌تواند جریان آموزشی را حداقل در ذهن خود به نفع خود تغییر دهد. می‌توان گفت که شرایط فوق برنامه درسی پنهان با رشد انتظارات آموزشی در افراد، فرد و داشته‌های او را از حاشیه به مرکز توجه سوق می‌دهد تا شخصیت رفتاری او در قبال مولفه‌های آموزشی حرفی برای گفتن داشته باشد. به عبارتی منیت فردی بیش از پیش مورد غفلت قرار نمی‌گیرد و حرکات و اعمال افراد هدایت‌گر فعالیت‌هایی می‌شود که بعدا اتفاق خواهد افتاد چرا که قدرت درونی و خود جوش فرد لازمه اثبات توانایی‌ها و نظرات او در پذیرش مقاصدی است که تنظیم کننده حدود رفتاری اوست. در این موقعیت فرد برنامه درسی را محل آزمون و خطای توانمندی‌های خود قرار داده و تعهد شخصی نسبت به اثربخشی آنها در نظر می‌گیرد.

۳. جریان‌شناسی تحولات

جدول ۴: مفاهیم استخراج شده از مضمون جریان‌شناسی تحولات

مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدهای اولیه	گزاره‌های معنایی (نمونه مصاحبه‌ها)
جریان‌شناسی تحولات	محورشناسی	رویکردهای درسی، نیازها، چشم‌انداز درسی در آموزش، تمایلات آموزشی، آینده‌شناسی برنامه‌ها، طرح‌های ارتقابخشی، کیفیت دغدغه‌پذیری مخاطبان	م۱۵: "دغدغه‌ها و نیازهای درسی در روند اجرای آموزش و این که سمت و سوی این برنامه‌ها تحت تاثیر چه رویدادهایی است، برام مهمه. از قبل این برنامه‌ها چارچوب تغییرات و اصلاحاتی که باید اتفاق بیفته یا خواهد افتاد رو دنبال می‌کنم. و این که افعی که در پیش روی برنامه‌ها دیده میشه من رو به سمت این برنامه‌ها میکشه".
	نقش‌پذیری	جایگاه کاربردی سوژه‌های آموزشی، موقعیت انگیزه‌بخشی، بسترسازی برای ایده‌های نوآورانه، گفتمان‌سازی برای آموزش، کیفیت تبلیغات آموزشی	م۳: "اهمیت مفاهیم درسی و دیدگاه‌های درسی آنها در توسعه برنامه‌های آموزشی منو تو موقعیت فهم اونا قرار میده و دنبال این هستم که آیا بحثی از بابت وضعیت موجود و چاره‌اندیشی برای تعدیل آن صورت خواهد گرفت یا نه؟ خب مهم اینه که این برنامه وظایف و کارکرد یادگیری‌های دانشگاهی ما رو مشخص کنه و واقعا اینم داره اتفاق میفته".
	تطورشناسی تفکرات	زمینه‌های تولید اندیشه، چرایی و دلایل وضعیت موجود آموزشی، میزان اهمیت فعالیت‌های فکورانه، تناقضات فکری، روند رشد ضدیت اندیشه‌ها، همکاری و هماهنگی تفکرات، عوامل زیربنایی تفکرات، عوامل تسریع بخش اندیشه‌ها	م۷: "اگه میخوای چرایی وجود شکل‌گیری تفکرات و دیدگاه‌های آموزشی و اثرات اونا رو در بخش‌های مختلف لمس کنی باید بری سراغ این برنامه‌درسی، چرا که پشت پرده اتفاقات درسی و آموزشی رو بهت نشون میده. توسعه و پسرفت ایده‌ها و مصداق عملی اونا رو میشه تو این فضا تجربه کنی، به خاطر این که میخواد شفاف‌سازی بکنه و دلیل این همه رفتار و اندیشه‌های ضد هم رو که براشون توجیه کننده ست، توضیح بده".

بررسی داده‌های به دست آمده از این مولفه اصلی نشان می‌دهد که فهم موقعیت و جایگاه ارزشی موضوعات مطرح شده و تلاش برای همراهی و همسازی با اولویت‌های آن، می‌تواند مسیر فعالیت‌ها و ماهیت کنشگری فراگیران را در موضوعات مختلف دگرگون سازد و عکس‌العمل آنها را نسبت به تغییرات مداوم و ایجاد چشم‌اندازهای جدید آماده نماید. می‌توان گفت که آگاهی از این جریان‌ات با درک عمیق سازه‌های فکری و ایده‌هایی که در عمل خود را نشان می‌دهد می‌تواند گویای توجه به شرایطی باشد که رفتار دینفعان را تحت تاثیر قرار می‌دهد و آشنایی با نقش و بسترهایی که روند جریان‌ات فعلی را دچار تغییر می‌نماید، مهم تلقی شود تا بتوان بن‌مایه و اساس علت وجود فعالیت‌های مورد نظر را با تاسی از نوع چشم‌انداز ترسیم شده برای آن به دست آورد. به طور خلاصه فهم اندیشه‌های فکری، و نقش و محوریت شاخص‌های تعریف شده برای هر موضوعی می‌تواند هماهنگی مطلوبی برای فراگیران در مواجهه با مسائل مختلف فراهم آورد.

۴. قطب‌سازی شناختی

جدول ۵: مفاهیم استخراج شده از مضمون قطب‌سازی شناختی

مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدهای اولیه	گزاره‌های معنایی (نمونه مصاحبه‌ها)
قطب‌سازی شناختی	شناخت درمانی	تبیین‌گری، رفع دغدغه‌های آموزشی، توجیه عقلانی مسائل، تلاش برای فهم معنادار پدیده‌ها، مشخص ساختن رویدادهای درسی	م ۱: "فهم اصیل داده‌های درسی از منظر جدیدی تجربه میشه، انگار که این بحث‌ها اصلاً قبلاً مطرح نبوده. به حس خوب از بررسی اطلاعات آموزشی به دست میارم انگار که تو به فضای جدیدی قرار گرفتم و مطالب میخوان که اونا را بیش‌تر در نظر بگیرم. سعی می‌کنم مدام به دنبال درک اونا باشم و احساسم اینو به من می‌گه که واقعا دنیای جدیدی از معنا پیش روم هستش".
	جغرافیای شناختی	هدف‌شناسی، نقشه‌سازی برای رویدادهای آموزشی، طراحی برنامه برای عمل آموزشی، فهم روش اجرای امورات آموزشی، تعیین واکنش شناختی، ترسیم ذهنی رویدادها	م ۱۴: "موقعیت فکری و این که چه نظری نسبت به فهم موضوعات داشته باشی تو رو رشد میده و به این خاطر سعی می‌کنم بین رفتارهای فکری مختلف تفاوت قائل بشم. به نقشه خوب از کارایی که باید انجام بدم رو ترسیم میکنم، البته این نقشه مثل قبلیا نیست و روش‌ها و راهکارهای جدیدی رو برام نشون میده، بنابراین حد وسط واکنش خودمو نسبت به رویدادهای درسی در نظر می‌گیرم".
	روایت‌آفرینی	بیان فهم دانشی، بحث تاملی درباره رویدادهای درسی، شخصیت بخشی به رویدادهای درسی، نقل چگونگی پرداخت شناختی، شفافیت‌بخشی ذهنی به رویدادها، داستان معرفت‌سازی	م ۴: "واقعا یه قصه جدید از مسائل رو برای خودم می‌سازم، داستانی که حتم دارم پایان دیگه‌ای داشته باشه. اصلاً مسیر درک پدیده‌ها و ماهیت اونا برام فرق کرده و فکر می‌کنم چیزی تازه‌ای داره شروع میشه. پس تلاش می‌کنم سوژه‌ها رو تو قالب یه داستان برای خودم توضیح بدم. چه قدر جالبه که با اونا یکی میشم و دنیای حرفه‌ای محتوای جدیدی پیدا می‌کنه".

بررسی یافته‌های این مضمون اصلی بیانگر این است که وضعیت پیش آمده در فوق برنامه درسی شرایط را برای سازماندهی شناختی و تفکیک سازی انواع آن و موضع گیری نسبت به چرایی و اهداف آن آماده می‌کند، بدین معنا که چارچوب های شناختی جداگانه ای در رابطه با موضوعات مطرح شده و نوع مواجهه با آن در زندگی واقعی برای مخاطبان به دست می آید. می توان گفت که افراد با ترسیم محدوده آگاهی شناختی و تامل درباره ماهیت و عناصر مرتبط با آن به توجیه فهم ادراکی خود از موضوع برنامه درسی پرداخته و سعی می کنند انسجام معناداری را در تشریح ذهنی رویدادهای درسی به دست بیاورند تا متناسب با جغرافیای شکل گرفته علمی به تبیین رویدادها بپردازند و با اقناع علمی یا دانشی خود وضعیت پدیده های درسی را برای خود مشخص نمایند. در این راستا آنچه که می تواند مسیر ادراک شناختی آنها را بهتر توصیف نماید بهره مندی از قابلیت های خود روایتی است که با چاشنی تامل‌گری، سطح معناداری عمیق داده های محیطی را فراهم آورده و مسیر درست اجرای حاصل از شناخت را تدارک می بیند.

۵. فرهیخته‌سازی

جدول ۶: مفاهیم استخراج شده از مضمون فرهیخته سازی

مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدهای اولیه	گزاره های معنایی (نمونه مصاحبه ها)
فرهیخته سازی	پژوهش گری	کنجکاوی، اندیشه ورزی، تحقیق، ذهنیت سیال، فرایند محوری در بررسی دانش، میل به کشف مسائل تازه، دخالت موثر در شناخت ماهیت پدیده ها	م ۵: " تو این برنامه درسی هستش که مسیر علمی شدن رو با توجه به داده های آموزشی که به دست میارم تجربه می کنم و ذهنیت پرداختن و تحلیل اونا از منظر پژوهشی رو به کسب می کنم. شاید تو برنامه های دیگه هم این حالت اتفاق بیفته ولی نقطه قوت و تکمیل همین فعالیت های پژوهشی در این جا رخ میده. بنابراین دوست دارم که جهت کاریمو به سمت فهم فردی از مسائل سوق بدم."
	یادگیری مادام العمر	بهبود لذت یادگیری، سر و کار داشتن با دانش جدید، به روزرسانی اندیشه ها، مطالعه مستمر، دل مشغولی علمی، وابستگی به دانستن، غنی سازی داشته های علمی	م ۱۵: " به تجربه ای رو به دست میارم که دیگه وابسته به محیط آموزشی نیست و بیرون از دانشگاه هم دنبال دغدغه های علمی خودم می گردم و سعی می کنم اولویتم این باشه که همیشه با این نگرش زندگی کنم. در واقع منو رو میبره به سمت دانستن بیش تر و از مطالعه کردن و شناخت بیش تر دست نمی کشم."

بررسی یافته های این مضمون اصلی نشان می دهد که فضا برای آگاه سازی فراگیران و حرکت در امتداد کنش های منطقی فراهم شده و سعی می شود حس علمی گری در بررسی رویدادهای آموزشی به افراد انتقال یابد. می توان گفت که حس متمایز سازی ماهیت علمی فرد و غنی سازی آگاهی که منجر به بینش عالمانه در برخورد با مسائل می شود قدرت مالکیت معنوی فرد را راستای مدیریت چالش های آموزشی به رخ می کشد. در واقع این نوع برنامه درسی منجر به ایجاد حساسیت بینی و تیزبینی در بررسی مسائل و پدیده های درسی شده و برنامه ریزی شخصی را در ارزیابی وضعیت فعلی و منطقی عمل کردن در شرایط مختلف در قدرت تفکر و تامل پذیری او نمایان می سازد.

۶. باز تعریف عملکرد

جدول ۷: مفاهیم استخراج شده از مضمون باز تعریف عملکرد

مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدهای اولیه	گزاره های معنایی (نمونه مصاحبه ها)
	لایه سازی آموزشی	نگاه سلسله مراتبی به پدیده های درسی، توجه به کاربردهای متنوع یادگیری، ارزش گذاری عملی موضوعات یادگیری، تشریح ابعاد اهداف درسی، سطح بندی شدن مفاهیم در زندگی آموزشی	م ۶: " خط فکریم معطوف به این میشه که با موضوعات مختلف برخورد متفاوتی داشته باشم و متناسب با ماهیت اونا کارا رو پیش ببرم. درکم از مسائل اینه که تو فضای های کاری مختلف باید قرار داشته باشم تا از منظر تازه ای به اونا فکر بکنم و سوالات شخصی خودمو ازشون بپرسم. درسته که تو به فضای فیزیکی واحد قرار دارم ولی ذهنم به هر سمت و سویی حرکت می کنه تا ارزش و اهمیت هر یک از اونا را به دست بیارم."
		فهم متفاوت از درگیری عمیق آموزشی، پیوستگی در اجرای	م ۲: " پیگیری کارا را از زاویه جدیدی برا خودم توجیه می کنم و احساس می کنم اولویت کارام با اهداف جدیدی مطرح میشه، پس

مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدهای اولیه	گزاره‌های معنایی (نمونه مصاحبه‌ها)
باز تعریف عملکرد	بازنگری آموزشی	فعالیت‌ها، پیگیری مجدانه امورات آموزشی، فهم بطن مسائل، توجه به کنه مسائل، جدیت در فعالیت، موضع‌گیری سخت در حل مسائل	اراده‌م در پرداختن به اونا شدت بیش‌تری می‌گیره. بله تو برنامه‌های درسی قبلی هم جدیت دارم ولی این برنامه فلسفه جدیدی از چرایی انجام کار رو بهم نشون میده، در نتیجه هیچ موقع از کار کردن ناامید نمیشم یعنی اصلا این ذهنیت شکل گرفته اجازه نمیده که این کار رو بکنم."
	فرسایش‌ناپذیری	پویایی در عمل، مثبت‌اندیشی درباره رویدادها، فرصت‌بینی در مسائل، تلاش مضاعف برای تحقق اهداف، ذهنیت منسجم، باور عمیق به سازگاری، افزایش قدرت مانوردهی، صلابت در مواجهه با مسائل، مقابله مثل با مشکلات	م ۱۰: "تحرك بیش‌تری در مواجهه با مسائل رو به دست میارم. هی دنبال چالش‌های ذهنی خودم هستم، و درسا واقعا برام به پله ست برای بیش‌تر دونستن و این موقعیت رو تو وجود خودم حسش می‌کنم، جالب‌تر این که حس کارآمدی رو تجربه می‌کنم و بیهودگی و علاف گشتن رو گذاشتم کنار و برای خودم برنامه دارم."

یافته‌های این مضمون اصلی بیانگر این است که نوع نگاه به فعالیت‌های آموزشی و پیامدهایی که می‌تواند در نتیجه آن رخ دهد، دچار تحول می‌شود. به عبارتی عملکرد آموزشی مبتنی بر تغییر در ماهیت فعالیت افراد و تغییر در انتظارات فردی از خود در راستای شکل دهی رفتارهایی است که در گذشته مورد غفلت قرار گرفته است. می‌توان گفت که قرار گرفتن در موقعیت فوق برنامه درسی پنهان حس اثربخش‌گرایی در مسائل درسی را در گرو داشتن انرژی بی حد و حصری که در مواجهه با مسائل آنها را به عنوان یک فرصت تلقی کرده و سعی می‌کند این باور را رشد دهد که سوژه‌های آموزشی قدرت خلق شرایط جدید را دارند. در این راستا آنچه که می‌تواند این حس مستحکم آموزشی را به طور مستمر رشد دهد ذهنیت نسبت به جدیت اصیل در انجام کارهای آموزشی و لمس واقعی واقعیت‌های درسی است که منجر به لایه بندی فعالیت‌ها می‌شود. باوری که این ایده را متبادر می‌سازد که فعالیت‌های درسی متنوع سطوح عملکردی متفاوتی را می‌طلبد و کیفیت مواجهه با آنها مستلزم یک نوع عمل و فعالیت در پرداختن به آنها نیست بلکه هر کدام از آنها فلسفه آموزشی خود را دارد.

۷. خود هویت‌سنجی

جدول ۸: مفاهیم استخراج شده از مضمون خود هویت‌سنجی

مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدهای اولیه	گزاره‌های معنایی (نمونه مصاحبه‌ها)
	کالبدشکافی روحي	کیفیت‌سنجی هیجانات شناختی، سطح استرس‌پذیری در مواجهه با رویدادهای آموزشی، سطح اقناع روانی، ماهیت تخیلات آموزشی، میزان رویاپردازی در آموزش، میزان استقامت روحی، نقد و آسیب‌شناسی فکری،	م ۱۱: "قرار گرفتن در فضایی که به دلیل اهداف درسی برنامه، ماهیتی رقابتی دارد فرصت رو برا سنجش قدرت روحیم فراهم می‌کنه تا متوجه این نکته بشم که واقعا می‌تونم فشارهای مختلف آموزشی رو از بابت کارای مختلف تحمل کنم یا نه؟ خب فضای آموزشی طوری هستش که به دلیل فعالیت‌های جدیدی که می‌خوام بهش بپردازم منو تو چالش‌های ذهنی تازه‌ای قرار میده و منو متوجه این نکته می‌کنه که چقد بار مسئولیت‌های جدید می‌تونه برام قابل تحمل باشه".

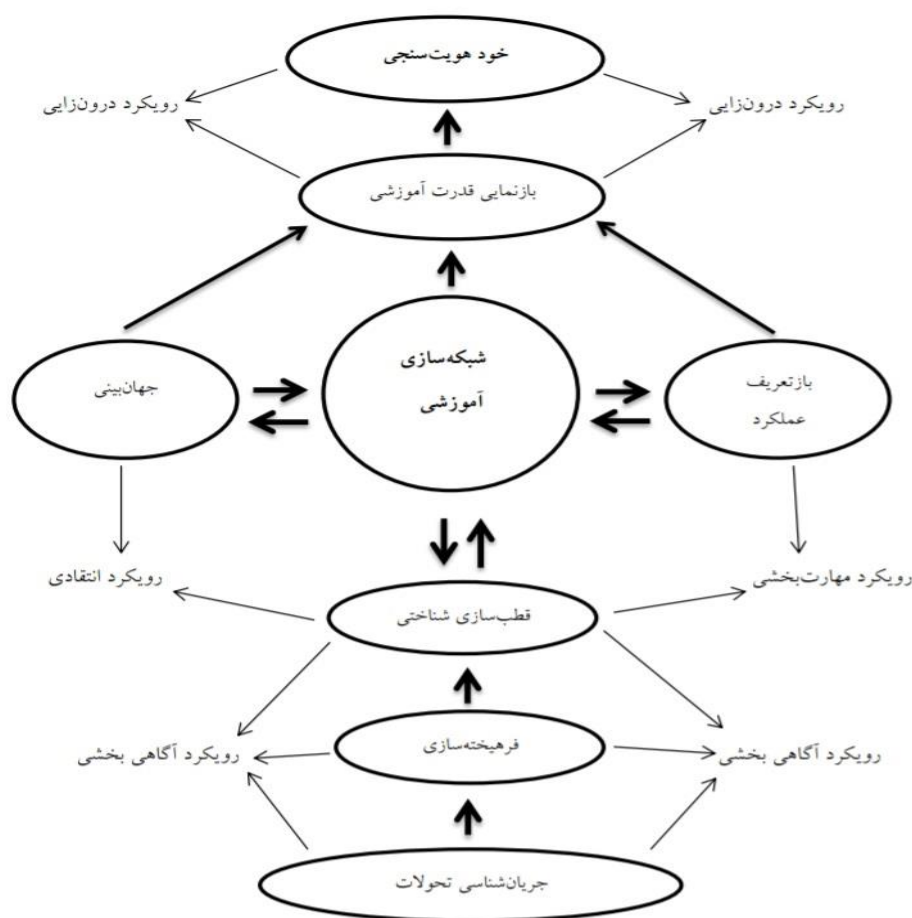
مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدهای اولیه	گزاره‌های معنایی (نمونه مصاحبه‌ها)
خود هویت‌سنجی	مزاج شناختی	قدرت تحلیل شرایط آموزشی، تفکیک رویدادهای آموزشی، جبهه‌گیری در روند حل مسائل آموزشی، فهم جایگاه شناختی در آموزش	م۴: "با عوض شدن فضای فکری به دلیل وجود این برنامه درسی حتی روحیه شناختیم هم تغییر کرده و فکر می‌کنم باید مسائل رو از زوایای دیگری تحلیل کنم چرا که وابستگی به یه نگاه خاص نمیزاره همه چیز رو خوب ببینم. همین طور هدف و فلسفه وجود مسائل مختلف دیگه اون حساسیت یا بی خیالی گذشته رو نداره، باید هم این طور باشه، چون که اگه میخوام با این برنامه همسو باشم طرز فکرم باید عوض بشه".
	آستانه رفتاری	سطح پیگیری فعالیت‌های درسی، کیفیت‌سنجی رفتار در محیط‌های متفاوت، پایداری رفتاری، تنوع رفتاری در شرایط مختلف، قابلیت تغییر رفتار متناسب با محیط، صبر در مقابل جریانات مخالف آموزشی، پذیرش وجود دیدگاه‌های مخالف تفکرات آموزشی، فهم وجود از هم گسیختگی‌های واقعی در آموزش، تحمل انتقادات علیه جهت‌گیری‌های شخصی، فهم ماهیت تلاش‌های انسانی به بن بست خورده، پذیرش حقیقت کامل نبودن دیدگاه‌ها	م۱۳: "رشد ظرفیت شناختی و عجله نکردن در قضاوت رو به عینه میشه در این برنامه دید. واقعا حس درستی از پذیرش واقعیتی که هست و تشخیص اون از چیزای دیگه تو درونم تربیت پیدا می‌کنه و اون کسی میشم که نسبت به مسائل طرز فکر کنجکاوی دارم از بابت فهمیدن و سپس تصمیم گرفتن در مورد اون. پس چیزی که اهمیت داره قابلیت رفتاریته که من رو به سطح دیگه‌ای از واکنش رفتاری میرسونه".

بررسی یافته‌های این مضمون اصلی نشان می‌دهد که فوق برنامه درسی پنهان فرصت شناسایی روحیات آموزشی و دغدغه‌های واقعی فراگیران را فراهم ساخته و او را به این درک می‌رساند که در موقعیت‌های مختلف با این قابلیت‌های وجودی، من نوعی چه نوع واکنشی می‌توانم داشته باشم. به عبارتی جغرافیای شناخت وجودی و هستی آموزشی برای او آشکار شده و سعی می‌کند مطابق با آنچه هست، رفتار نماید. می‌توان گفت که فوق برنامه درسی پنهان زوایای جدیدی از هویت و دستیابی به ماهیت فردی را برای مخاطب آن مشخص می‌سازد، به نحوی که سطح قطعیت‌پذیری هویتی برای او آشکار می‌شود. در این راستا آنچه اهمیت دارد آگاهی فرد از نیازهای روحی و روانی فرد و دغدغه‌های روحی اوست که میزان رویا پردازی او را مشخص می‌سازد. از طرفی طیف شناختی و تمایلات آگاهانه فرد در حوزه عقلانیت درجه ادراک‌پذیری او را تعیین می‌کند. هم‌چنین استاندارد رفتاری فرد در تعیین میزان برخورد با مسائل درسی و مدیریت موقعیت روبرو شده با آن حتی بر خلاف انتظارات او نمود پیدا می‌کند، بنابراین فرد حاکمیت رفتاری خود را نشان خواهد داد.

جدول ۹: مفاهیم استخراج شده از مضمون جهان‌بینی

مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدهای اولیه	گزاره‌های معنایی (نمونه مصاحبه‌ها)
جهان‌بینی	القاسازی	تبیین و توجیه موضع‌گیری‌های آموزشی، فهم عمیق چرایی رفتار آموزشی، استحکام‌بخشی دلایل رفتار، تغییر و تکمیل ذهنیت آموزشی، جدیت در خواسته‌های ذهنی،	م: ۷: "دنیای فکری متناسب با ایده‌های خودم برایم ترسیم میشه که در آن نقش اول حوادث آموزشی رو خودم بازی می‌کنم. درون خودم تصمیم گیرنده میشم و چیزی از بیرون برای من تعیین تکلیف نمی‌کنه. این که افکار مختلف منو احاطه کرده دلیل بر تحمیل ایده‌ها نیست خود من هستم که حق انتخاب دارم."
	فراشناخت گرای	ترجیحات شناختی، دغدغه‌های دانشی، تشکیل تمایلات یا علائق آموزشی، شکل‌گیری ذهنیت کنجکاو به موضوعات درسی، میزان تمرکز بر سوژه‌های آموزشی، حوزه فعالیت‌پذیری شناختی در آموزش	م: ۱: "سوی آن چیزی که در محیط آموزشی دانشگاه اتفاق می‌افتد، متوجه مسائل میشم و اجازه نمیدم با افکار من بازی بشه. شرایط رو درک می‌کنم و متناسب با آن چیزی که خودم فهمیدم عمل می‌کنم و حتما عوامل پشت پرده رو از قبل بررسی می‌کنم و در زمین اونا بازی نخواهم کرد به هیچ وجه."

بررسی یافته‌های این مضمون اصلی نشان می‌دهد که فوق برنامه درسی پنهان ذهنیتی از آموزش و فعالیت‌های درسی را برای دانشجویان تداعی می‌سازد که موقعیت و جایگاه فردی و اجتماعی دینفعان و کارگزاران آموزشی مشخص شده و جهت‌گیری ذهنی آنها در پس این تحولات روزمره آشکار شود. می‌توان گفت که جهان‌بینی شکل گرفته از فوق برنامه درسی پنهان به نوعی آماده سازی بسترهای شکل‌گیری باورهای جدید فکری است که ایده‌های جدیدی از محتوای فکری را برای فرد مهیا می‌سازد و تمایلات دانشی و انگاره‌های شناختی او را دچار تغییر و تحول می‌کند و باعث می‌شود فرد رویکرد رفتاری خود را از حالت تهاجمی به وضعیت منطق‌گرایانه تحلیل موقعیت‌ها تغییر دهد. بنابراین پیامد این کار پرورش دانشجویانی است که تصمیم‌گیری‌ها و عملکرد آنها با ارزیابی ابعاد مختلف فکری و روانی انجام می‌شود و حرکت آنها را بر مبنای تمایلات و نگرش‌های قطعی آموزشی مشخص می‌سازد.



نمودار ۱: ارتباط بین مولفه های فوق برنامه درسی پنهان

بررسی نمودار شماره ۱ نشان می دهد که فوق برنامه درسی پنهان به دنبال درگیری شناختی فراگیران در روند تغییر و تحولات حاکم بر جریان امورات آموزشی و چگونگی آگاهی از ماهیت و ویژگی های آنهاست. به این معنا که سطح انتظارات و چشم اندازهایی که ممکن است در هر کدام از این پدیده های حاکم بر زندگی آموزشی امروزی که اهدافی را دنبال می کنند مورد توجه مخاطبان باشد تا با قرار دادن خود در بطن این موضوعات موجود و هماهنگی برای بروز رفتار علمی متناسب با دیدگاه های آنها، نماینده مطلوبی برای توسعه شخصیت آموزشی باشد و فردیت وجودی خود را با شاخص های دانشی آنها تنظیم نماید. در ادامه آنچه اهمیت می یابد هضم شدن در این ساختار دانشی و مشخص کردن مواضع فکری فردی با استفاده از توجیهاتی است که برای او قابل درک باشد. در این راستا این نوع جهت گیری شناختی فردی آنها را در دسته ها یا گروه های فکری هم سازگار قرار داده تا با هم فکری و ترکیب اندیشه های مشابه به بسط نظرات و دیدگاه های هم سنخ و هم تراز با گروه اجتماعی شکل گرفته بپردازند و معیارهای جدیدی برای نشان دادن رفتار چه به صورت فردی و چه به صورت گروهی از خود نشان دهند امری که زمینه ساز اصلاح و تغییر ماهیت فعالیت فراگیران و ایجاد تمایلات عملی تازه ای را موجب می شود به طوری که می تواند چارچوب قدرت آموزشی و هژمونی قدرت و قابلیت آنها را

بازتعریف نماید. بنابراین چیزی که ظهور می یابد دستیابی دانشجویان به هویتی است که واقعا مورد آزمون و خطا قرار گرفته است و می تواند به پشتوانه همین هویت واقعی به دست آمده به فعالیت و کنشگری آموزشی بپردازد.

سطح پذیری فوق برنامه درسی پنهان

۲. رویکردهای درسی متناسب با مولفه های فوق برنامه درسی پنهان از دیدگاه متخصصان چیست؟ و شامل چه اهداف و کارکردهایی می شود؟

جدول ۱۰: ارتباط بین مولفه های فوق برنامه درسی پنهان با رویکردها، اهداف و کارکردهای درسی آن

ابعاد فوق برنامه درسی پنهان	رویکردهای فوق برنامه درسی پنهان ^{۲۸}	اهداف فوق برنامه درسی پنهان	کارکردهای فوق برنامه درسی پنهان
جریان شناسی تحولات	رویکرد آگاهی بخشی	یکپارچه بینی علمی	تحول نگر، زنجیره سازی علمی
فرهیبخته سازی	رویکرد آگاهی بخشی	علمی گرایی	منطق پذیری، تحلیل گری
قطب سازی شناختی	رویکرد آگاهی بخشی	موضع گیری علمی	تفکیک سازی شناختی، محدوده پذیری علمی
	رویکرد انتقادی	آرمان گزینی	تفکر گرایی مستقل، خبطناپذیری
	رویکرد مهارت بخشی	فراشناخت سازی	نظم بخشی شناختی، سازماندهی فکری
شبکه سازی آموزشی	رویکرد اجتماع سازی	هم افزایی علمی	اولویت سنجی نیازها، جهت سازی فعالیت ها
جهان بینی	رویکرد انتقادی	فلسفه یابی آموزشی	ماهیت شناسی، خود ارزیابی فردی
بازتعریف عملکرد	رویکرد مهارت بخشی	نوآوری آموزشی	روزآمد سازی فعالیت ها، انطباق محیطی
بازنمایی قدرت آموزشی	رویکرد درون زایی	استقلال پذیری	کنترل بخشی، خودهدایت گری
خود هویت سنجی	رویکرد درون زایی	خودشناسی	موقعیت شناسی شخصی، خودآگاهی آموزشی

مطابق با جدول شماره ۱۰ می توان گفت که مولفه های فوق برنامه درسی پنهان در یک فرایند تعاملی رو به تکامل قرار می گیرد که به تدریج و با در برداشتن اهداف متعدد، به سطح پیچیدگی آن از لحاظ یادگیری های مورد نظر افزوده می شود. در واقع فوق برنامه درسی پنهان دارای سطح پذیری های مختلفی است که متناسب با فلسفه نظام آموزشی دانشگاه فرهنگیان در یک چرخه تحولی از ساده به پیچیده طراحی می شود که به مرور زمان دانشجو معلمان را در یک وضعیت یادگیری معنادار با ابعاد چند جانبه از لحاظ اهداف آموزشی قرار می دهد. به عبارتی این نوع برنامه به دنبال شکل دهی انگیزه ها، احساسات و اهدافی است که در یک فرایند تکمیلی از لحاظ جنبه ذهنی مخاطبان، در نهایت به حس خودپذیری و شناخت قابلیت های درونی در چارچوب رقابت آموزشی دست می یابد و جنبه های مثبتی از فردیت شخص را ارتقا می دهد به طوری که مخاطب این برنامه درسی نقش اثرگذار خود را با تعریف کارکردهای مختلفی از وظایف خود دنبال کند و احساس کند که می تواند نقطه ثقلی برای فعالیت های مختلف درسی تلقی شده و عهده دار وظایف مختلفی شود. باید گفت که محوریت فردی و نقش شخصی در این نوع برنامه درسی ماحصل جنبه های اجتماعی برنامه بوده بدین معنا که فرد معنای وجودی خود را در برنامه درسی از طریق گروه بندی هایی پیگیری می کند که می تواند ابعاد درست فعالیت کردن را معنا نماید. در این وضعیت سطح فوق برنامه درسی پنهان جهت گیری اشتراکی دارد که سعی می کند مسئولیت های مختلفی را بر عهده گیرد. این سطح نیز ابعاد مثبتی از برنامه درسی را نشان می دهد. در ادامه آنچه که به دست می آید

^{۲۸} - رویکردهای فوق برنامه درسی پنهان (ستون دوم) بر اساس ماهیت مولفه های هشت گانه در این برنامه درسی (مضامین به دست آمده از سوال اول) و هم سازگاری با ویژگی های آنها، توسط متخصصان آموزشی استخراج شده است..

حوزه های رقابت گونه و سطح درگیری ایده های مختلفی است که افراد در یک وضعیت مسابقه مانند قرار می دهد. بنابراین حس بهتر بودن و شایسته بودن افراد بدون توجه به قابلیت های افراد دیگر مطرح می شود. در نهایت این چرخه فردی، اجتماعی، رقابتی به صورت مداوم تکرار می شود و آنچه اهمیت دارد ذهنیت افرادی است که در این چرخه درگیر شده که بتوانند جنبه های مثبت آن را از جنبه های منفی تشخیص دهند. در واقع قرار گرفتن در این چند لایه درسی بستگی به نوع نگرش افراد به فعالیت های فوق برنامه درسی دارد که در یک فرایند بازگشت پذیر مثبت و منفی، حس مالکیت در هر کدام از آنها، رفتار و باور ویژه ای نسبت به چرایی و چگونگی پرداختن به فعالیت را دارد. به طور کلی فوق برنامه درسی پنهان موقعیت لایه بندی شده از دانش، منش و نگرش را داراست که افراد در مواجهه با آن سعی می کنند منافع فردی و گروهی خود را مطابق با آنچه که درک می کنند، در نظر بگیرند و با رویکردهای رفتاری مختلف، جهت گیری های آموزشی خود را پیش بینی و محقق سازند.

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف شناسایی مولفه های فوق برنامه درسی پنهان در جهت آگاهی بخشی از نقش ابعاد پنهان این برنامه درسی در بازتعریف فعالیت های آموزشی و غیر آموزشی در محیط دانشگاه فرهنگیان و تاکید خاص بر شکل گیری رویکردهای رفتاری متنوعی است که ماهیت اهداف و کارکردهای درسی را تحت تاثیر قرار می دهد. فوق برنامه درسی پنهان بعد جدیدی از برنامه درسی پنهان است که بیشتر آثار ایجابی برای دانشجویان به دنبال دارد، بنابراین ضروری است که موقعیت و جایگاه تربیتی آن مورد توجه قرار گیرد. پژوهش حاضر نیز به دنبال فهم این مولفه های اصلی و تلاش برای کاربردپذیر ساختن آنها در نظام دانشگاهی است تا مخاطبان این برنامه درسی اصلاحات عمیقی درباره نحوه فعالیت در حوزه های آموزشی و غیر آموزشی داشته باشند. این مولفه ها عبارتند از: شبکه سازی آموزشی: یافته های پژوهش حاضر بیانگر شکل گیری اتحاد و یکدست سازی کنش های تعاملان دانشجوی معلمان در راستای نشان دادن یک هژمون آموزشی از طریق فوق برنامه درسی پنهان است. همسو با این یافته ها، نتایج پژوهش کشتیبان و همکاران (۲۰۲۳) بیانگر این است که فوق برنامه درسی پنهان مشارکت دانشجویان را در اقدامات عملی و رفع دغدغه های گروهی تسهیل می کند. هم چنین نتایج مطالعه بوبریسکا و همکاران (۲۰۲۳) بر ارتقا قابلیت های رهبری در قبال گروه از طریق فوق برنامه درسی پنهان تاکید دارد. باید گفت که توسعه گروه های جمعی از طریق فوق برنامه درسی پنهان محدود به افراد یا دینفعان محیط آموشی نبوده و گستره غیر محلی یا غیر بومی از افراد را در قالب شبکه های اجتماعی به صورت اغلب مجازی در بر می گیرد. این شرایط دال بر بهره وری انسانی (اجتماعات انسانی) با محورهای فعالیتی برجسته ای است که منبعث از نیازهای اجتماعی دانشجویان با جنبه های مختلف فعالیت آنهاست. بنابراین این مولفه منجر به پیدایش فرهنگ و هنجارهای هژمون قدرت اجتماعی دانشجوی معلمان و تعریف استانداردهایی برای حرکت در چارچوب رفتاری و نماینده اندیشه های فکری آنها می شود. بازنمایی قدرت آموزشی: یافته های این مولفه نشان دهنده کشف قدرت تاثیرگذاری بر فرایندهای درسی از طریق توجه به ارزش فردی در تغییر بخشی رویدادها و مرجعیت اقدامات شخصی در جهت اثبات توانمندی های دانشجوی معلمان در چارچوب فوق برنامه درسی پنهان است. همسو با این یافته ها، نتایج پژوهش حسنی و ملکی (۱۴۰۱) نشان می دهد که فعالیت های حاصل از فوق برنامه درسی پنهان ماهیت تکمیلی در نفوذ حرفه ای آنها دارد. تحلیل یافته های این مضمون اصلی نشان می دهد که فوق برنامه درسی پنهان رشد حس خودباوری در میزان اثرگذاری بر فعل و انفعالات رفتاری محسوب می شود که با سنجش میزان کارآمدی رفتار شخصی در یک طیف انعطاف پذیر اتفاق می افتد. باید گفت که بهبود این مولفه از طریق فوق برنامه درسی پنهان به ارتقا کنش های نوآورانه و ترسیم راهبردهای جدیدی از عمل آموزشی جهت نمایاندن کیفیت متفاوتی از فعالیت ها و صحنه گذاری بر پیشرفت در اصلاح شرایط آموزشی منجر می شود.

جریان‌شناسی تحولات: یافته‌های به دست آمده نشان می‌دهد که درک انتظارات فکری در برنامه‌های درسی با شناخت محورهای آموزشی در حال و آینده و میزان نقش‌پذیری دانشجویان در آن از طریق فعالیت‌های فوق برنامه درسی پنهان اتفاق می‌افتد. در این راستا مخاطب فوق برنامه درسی پنهان مجهز به مبانی فکری رشته‌ها و علوم آموزشی می‌شود به طوری که فهم و درک او از پیشامدهای آینده و نقشه خوانی حوادث درسی افزایش پیدا می‌کند. بنابراین ذهنیت فکورانه و تاملی از دلایل و روابط علی پدیده‌های درسی برای دانشجو شفاف شده و سعی می‌کند به عنوان عامل تاثیرگذار روند جریان‌ات تحول‌گرایانه در موضوعات درسی و آموزشی را بهبود و اصلاح نماید.

قطب‌سازی شناختی: یافته‌های به دست آمده نشانگر نقش فعالیت‌های فوق برنامه درسی پنهان در روایت تامل‌نگرانه در راستای توجیه عقلانی مخاطبان آموزشی و تداعی نقشه‌های فکری برای آنهاست. همسو با این یافته‌ها، نتایج پژوهش وورلومیس (۲۰۱۹) و باقری و حمزه‌ئی (۱۳۹۶) نشان دهنده بهبود مهارت‌های تفکر انتقادی و حل مساله در چارچوب فوق برنامه‌درسی است. تجزیه و تحلیل یافته‌های این مولفه نشان می‌دهد که تعیین محدوده معرفتی برای تبیین رویدادهای آموزشی موجود، تکلیف مواضع فردی دانشجو معلمان را برای کیفیت مواجهه با آنها مشخص می‌سازد. بنابراین آنچه اهمیت دارد تعیین جایگاه نگرشی و شناختی دانشجویان در تشریح رویدادهای آموزشی حاضر و اجتناب از هر گونه دوگانگی در رفتار یا عمل آموزشی برای دنباله روی یا کنار گذاشتن ایده‌ها مطرح شده است تا با تامل عمیق که پوشش دهنده سطح بالای فعالیت‌های شناختی، ارزیابانه و خود تنظیمی فکری است، توسعه یابد.

فرهیبخته‌سازی: یافته‌های پژوهشی نشان می‌دهد که فوق برنامه درسی پنهان به دنبال توسعه کنش‌های عالمانه دانشجو معلمان با تاکید بر بهبود لذت یادگیری پایدار و ارتقا حس کنجکاوانه در شناخت موضوعات آموزشی است. تحلیل یافته‌ها بیانگر این است که فرهنگ عالمانه در مواجهه با مسائل آموزشی زوایای دانشی فرد را دچار انعطاف‌پذیری (منطعف) کرده و افراد با صعه صدر علمی، راهکارهای فهم آنها را به دست می‌آورند. در این راستا آن چیزی که برآیند فوق برنامه درسی پنهان تلقی می‌شود شخصیت‌سازی علمی دانشجویان با سطوح کارکردی متفاوتی است که در مسیر پرداختن به حوزه‌های فعالیتی خود از دانش شخصی برخوردار می‌شود و آگاهی آنها را تعریف می‌کند و فرد جدا از فهم محتوای درسی در فعالیت‌های فوق برنامه، از عنصری به نام منش عالمانه برخوردار می‌شود که توسعه دهنده تحلیل‌های شناختی شخصی مطابق با روحیه دانشی او می‌شود.

باز تعریف عملکرد: تحلیل یافته‌ها بیانگر تلاش برای سطوح‌بندی معانی ادراکی از سوزدهای آموزشی و درگیری مجددانه با واقعیت‌های درسی و توسعه حس انگیزه‌زایی به عنوان رسالت فوق برنامه‌درسی پنهان است. همسو با این یافته‌ها، نتایج پژوهش حسنی و ملکی (۱۴۰۱) بر ماهیت تقویتی فوق برنامه‌درسی پنهان در عملکرد افراد تاکید دارد. تجزیه و تحلیل یافته‌ها بیانگر این است که کیفیت کار معلمی در چارچوب فوق برنامه درسی پنهان در تراز جدید تعریف می‌شود به این معنا که نحوه پرداختن به فعالیت‌ها، لایه‌های عملی متفاوتی را در بر می‌گیرد که می‌تواند رسالت معلمی را بازآفرینی نماید. نحوه تامل در مورد پدیده‌های آموزشی و درک فلسفه وجودی آنها از نقطه نظرات مختلف، گرایش دانشجویان را نسبت به کار کردن آنها تغییر می‌دهد و حس انگیزشی متفاوتی از کارکرد مسئولیتی در آنها به وجود می‌آورد.

خود هویت‌سنجی: یافته‌های این شاخص بیانگر این است که فوق برنامه‌درسی پنهان منجر به آگاهی عاطفی، توسعه باورهای شناختی و پیش‌بینی‌پذیری کنش‌های رفتاری در مواجهه با مسائل و موضوعات آموزشی می‌شود. تحلیل یافته‌های این مولفه بیانگر این است که صحنه فوق برنامه درسی پنهان معرکه‌ای تلقی می‌شود که دانشجویان به بررسی هویت فردی خود در آموزش و فهم عمیق آن پی می‌برند. به عبارتی با قرار گرفتن در معرض آزمون واقعی (میدانی) قابلیت‌ها و توانمندی‌ها، مخاطب آموزشی به آزمون و خطای برداشت ذهنی از خود می‌پردازد تا من واقعی فرد ویژگی اصیل خود را در مقایسه با من آرمانی ترسیم شده در ذهن، نشان

دهد. از طرفی معیار انتخاب شده برای شکل دهی هویت واقعی دانشجویان با نقاط قوت و ضعف خود مبنایی برای شناخت روحیه آموزشی و پژوهشی باشد تا در مشارکت و گزینش فعالیت های مختلف، به موقعیت خودشناسی مناسبی دست یابد. جهان بینی: یافته های این مولفه نشان می دهد بازبینی حالات روانی و آگاهی عمیق از تمایلات شناختی و رفتاری در آموزش در راستای چگونه مواجهه شدن با پدیده های درسی و مدیریت آن بر اساس بازتعریف دوباره نگرش و ذهنیت شخصی، در چارچوب فوق برنامه درسی پنهان اتفاق می افتد. تجزیه و تحلیل یافته ها بیانگر این است که تعیین تکلیف رسالت فردی در آموزش و پاسخ به سوال چرایی حضور و چگونگی تاثیرگذاری بر زیست آموزشی به تدریج جایگاه فردی دانشجویان را از طریق فوق برنامه درسی پنهان شفاف تر می سازد. در این راستا آنچه که می تواند به عنوان ابزاری در انتخاب جهت گیری آموزشی دانشجویان به حساب آید استفاده از راهبرد خودپنداره سازی مثبت در جهت مواجه ساختن ذهنی قابلیت های خود با واقعیت های محیطی است، به نحوی که ماهیت جدیدی از شرایط محیطی پیش روی فراگیران پدید آید و او را نسبت به کنش های آموزشی شخصی، هشیار سازد. بنابراین آنچه که اتفاق می افتد تعریف یک ماموریت و مسئولیت آموزشی مناسب تر نسبت به گذشته آموزشی و پذیرش وجودی خود به عنوان کسی است که می تواند داشته های بازتعریف شده ای را به منصه ظهور برساند.

به طور کلی می توان گفت که محتوای فوق برنامه درسی پنهان در نگاه اول این تصور را شکل می دهد که اهداف پیش بینی نشده آن همانند برنامه درسی پنهان بیش تر متمایل به کنش های عاطفی و نگرشی است که موضع گیری آنها را در قبال فعالیت های مختلف به دنبال دارد. در حالی که آنچه استنباط می شود این است که برنامه درسی پنهان گذشته از آثار ایجابی و سلبی در ابعاد مثبت و منفی آن، بر شکل دهی فضای فکری محیط آموزشی تاثیر دارد و نقش مخاطبان آموزشی در مدیریت و کنترل رفتارهای خود در آن شرایط و تلاش برای هم سازگاری با آن و پیگیری برای تحت کنترل در آوردن آن محیط مطابق با نیازهای خود در پوشش عملکردهای مطلوب خود و گاه مالکیتی که منافع آنها را به دنبال دارد، اتفاق می افتد. در حالی که ماهیت فوق برنامه درسی پنهان بیش تر آثار ایجابی دارد تا سلبی، آن هم در ابعاد مثبت شناختی، نگرشی و رفتاری رویدادهای درسی. بنابراین این نوع برنامه درسی در حال واپس زدن دغدغه های منفی و نگرش های شخصی و تبدیل آنها به مولفه ها یا شاخص های محرک بخش رفتار است تا با تحلیل این نگرش ها اصول شناختی، عاطفی و مهارتی خود را استخراج کند. به عبارتی فوق برنامه درسی پنهان فرصت تجدیدسازی انگیزه ها، و حرکت در مسیر اهداف شخصی است که با فهم عمیق شرایط این برنامه درسی، نقشه راه و چگونگی کنش پذیری را در قالب رفتارهای فردی یا گروهی مهیا می سازد. در نتیجه می توان گفت که این برنامه درسی بیش تر بستر رشد و توسعه افکار، روحیات و فعالیت های درسی چه از نوع رسمی و چه نوع غیر رسمی تلقی می شود به نحوی که فرد به دنبال اتمام حجت با داشته های خود در قبال انجام یا اجرای نقشه هایی است که در بطن فوق برنامه درسی پنهان برای او تداعی شده است. در این راستا فرد می تواند با بسط مهارت های سه گانه شناختی، عاطفی، و روانی حرکتی ماهیت جدیدی از نوع فعالیت پذیری در حوزه آموزش را برای خود تعریف نموده و چشم انداز حرکتی خود را ترسیم نماید.

پیشنهادهای

- فرصت بازاندیشی و بازبینی نقش و قدرت معلم در محیط دانشگاهی برای دانشجویان فراهم شود. - چارچوب آموزشی برنامه ریزی شده ای برای پرورش نگرش های رویکرد معلمی انجام پذیرد. - در آموزش مبانی علمی رشته های درسی، راهبرد بسترشناسی و آگاهی زمینه ای به عنوان یک الگوی حرفه ای در اولویت قرار گیرد. - شکل دهی فضای ذهنی تصمیم گیرنده در موضع گیری علمی نسبت به پدیده های آموزشی و درسی به عنوان یک مهارت نگریسته شود. - توسعه برنامه های ارتباطی و گروهی در قالب هسته های همفکرانه دانشجویان در دانشگاه فرهنگیان مورد توجه قرار گیرد. - شاخص های عملکرد رفتار آموزشی دانشجویان مطابق با انتظارات

زندگی حرفه ای آنها شکل بگیرد. - نقش و جایگاه شخصیت معلمی در آموزش و توسعه دانش به عنوان اصل آموزشی ترویج شود. - فرصت خودسنجی و خود تنظیمی رفتار آموزشی در اولویت توسعه حرفه ای معلم فراهم شود.

References

Ashcraft, M. H., & Moore, A. M. (2009). Mathematics anxiety and the affective drop in performance. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 27(3), 197-205.

Barari, N., E'lāmi, F., Rezaei Zadeh, M., & Khorasani, A. (2018). Evaluation of higher-level learning objectives in e-learning environments (standards and indicators). *Quarterly Journal of Instruction and Evaluation*, 12(45), 25-39. [In Persian]